

SAM STALL

TARİHİN EN ETKİLİ KÖPEKLERİ

UYGARLIĞI DEĞİŞTİREN

KÖPEK

Çeviri: AYŞEN ANADOLU

MUNDI

**UYGARLIĞI DEĐIŐTİREN
100 KÖPEK**

SAM STALL

Mundi Kitap

Uygarlığı Değiştiren 100 Köpek, Sam Stall

İngilizce aslından eviren: Ayşen Anadol

100 Dogs Who Changed Civilization

İlk baskı (eviride kaynak olarak kullanılan basım): Quirk Books, 2007

© 2007, Quirk Productions, Inc.

© 2010, Can Sanat Yayınları A.ř.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Ajans aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Can Yayınları, 2010

Mundi Kitap'ta 1. basım: şubat 2021, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Editör: Ayça Sabuncuoğlu

Düzelti: Ebru Aydın

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İllüstrasyonlar: Zela Lobb

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-625-44351-6-4

MUNDİ KİTAP

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

mundikitap.com

bilgi@mundikitap.com

Mundi Kitap, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. ve San. A.ř.'nin tescilli markasıdır.

Sertifika No: 43514

UYGARLIĞI DEĐIŐTİREN 100 KÖPEK

SAM STALL

TARİH

İngilizce aslından çeviren
Ayşen Anadol

MUNDI

SAM STALL, popüler kültürün çeşitli alanlarında 20'den fazla kitap yazmıştır. Eşi Jami ve çocukları James'le birlikte Indianapolis'te yaşamaktadır.

AYŞEN ANADOL, Yalova'da doğdu, İstanbul'da büyüdü, Ankara'da ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünü bitirdikten sonra İstanbul'a döndü. Çeşitli gazete ve dergilerde çalıştı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları'nda birçok kitabı yayına hazırladı. Őimdilerde evinde, masası başında bazen eviri yapıyor, bazen de özellikle sanat tarihi alanındaki çalışmaları yayına hazırlıyor. evirileri arasında Charles King, *Pera Palas'ta Gece Yarısı*; Aslı Niyazioğlu, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Rüyalar ve Hayatlar* yer alırken, Hülya Tezcan'ın *Kutsal Meknlarda Kutsanmış Örtüler* ve Zeren Tanındı'nın *Yazıda Åhenk ve Renk* de yayına hazırladığı kitaplardan.

En büyük hayranım, corgi cinsi köpeğim Courtney'ye.
Bu duygu karşılıklıydı.

İçindekiler

Giriş	13
Bilim ve Doğa	15
Tarih ve Yönetim	43
Sanat ve Edebiyat	77
Popüler Kültür	99
Kahramanlar	133

GİRİŞ

“Tarih kitaplarında dostların sadakatinden çok köpeklerinkine dair örnekler vardır.”

Alexander Pope

İnsanlığın köpekgillerle çok eskilere dayanan, yararlı ve olağanüstü karmaşık ilişkisi, kesinlikle bir iş anlaşması olarak başlamıştı. Herhalde şöyle bir şeyler olmuştu: On binlerce yıl önce, bilinmeyen nedenlerle, bir kurt sürüsü bir grup mağara adamıyla güç birliği yaptı. Bu birbirine karışma, günümüz şirket yöneticilerinin sinerji dedikleri şeyi ortaya çıkardı. Kurtların duyuvarı keskindi; hızlı ve güçlüydüler. İnsanlarsa acayip büyük beyinlere sahipti ve ölümcül silahlar yapabiliyorlardı.

Doğanın bu tuhaf çifti yenilmez bir bileşim oluşturmuştu. Ama dünyayı egemenlik altına almaları yolunda garip bir şey oldu. Kurtlar köpeğe dönüştü; yani fiziksel ve duygusal olarak insanın belirli ihtiyaçlarını karşılamaya uyarlanmış evcil bir hayvana... Yine birlikte avlanıyorduk, ama aynı zamanda sürüleri de güdüyor, çalışıyor, didiniyor, hatta birlikte savaşa gidiyorduk. İşte o sıralar, bir noktada, insanlar köpekleri basit birer araç olarak görmekten vazgeçti. Artık insan için köpek bir meslektaş, bir sırdaş, bir dosttu. Hatta, haydi baklayı ağızımızdan çıkaralım, artık insanın can dostuydu köpekler.

Anlaşılan bu duygu karşılıklı. Elbette köpeklerin hakkımızda ne düşündüğünü kesinkes bilmemize imkân yok, çünkü onlar konuşamaz. Yalnızca davranışlarından bir yargıya varabiliriz. O davranışlar ki yüzyıllar içinde birçok insan kahramanı utandıracak sadakat, cesaret ve diğerkâmlık sergiler... ve böyle bir kitaba, yazılmasını mümkün kılmanın ötesinde inandırıcılık katar.

Ne yapmıştır köpekler? Bazılarımızı mutlak bir ölümden kurtarmıştır. Daha çoğumuzu

can sıkıntısından ve yalnızlıktan kurtarmıştır. Varlıkları savaş alanında heyecan verici bir örnek, evimizde huzur kaynağı olmuştur.

Sıradan bir köpek bile her gün, sahne ışıklarından uzakta, kahramanca bir şeyler yapar; ama bazıları yaptıklarıyla hak ettikleri bir ün kazanmıştır. Ulusların ve imparatorlukların kaderini bazen yetenekli köpek patileri tayin etmiştir, desek hiç de abartmış olmayız. Büyük İskender unvanını hak edecek kadar uzun yaşamıştır çünkü köpeği Peritas, bir çatışmada hayatını kurtarmıştır (s. 150). Bir balıkçının köpeği tarafından boğulmaktan kurtarılmasaydı, Napoléon asla Waterloo’da savaşamazdı (s. 64). Hollanda ulusunun babası ve İngiltere Kralı III. William’in da atası Sessiz Willem, minik köpeği tam zamanında uyarmasaydı, yatağında katledilecekti (s. 61).

Başka birçok harika köpek de daha umulmadık, ama diğerleri kadar olağanüstü yollarla izlerini bıraktı. Eğer Rin Tin Tin adlı bir Alman çoban köpeği, tek başına Warner Bros. stüdyolarını iflastan kurtarmasaydı, *Casablanca*’dan [Kazablanka] *Matrix*’e birçok film çekilemeyecekti (s. 107). İngiliz şair Alexander Pope, danuası Bounce olmasa kariyerinin ortasında ölüp gidecekti. Richard Wagner’in operaları, tüylü işbirlikçileri Peps ve Fips’in sanatsal katkıları olmasa çok farklı bir yöne meyledebilirdi (s. 90).

Köpekler insanlığın en dikkate değer siyasal, kültürel ve sanatsal çalışmalarında önemli roller oynarlar ve etkileri hemen her zaman iyi yönde olmuştur. Ama bu bizi şaşırtmamalı, çünkü hemen her köpek, tarihi ister değiştirsin ister değiştirmesin, çevresindeki dertli insanları olumlu yönde etkiler. Kafasını şöyle bir okşar, karşılığında yıkılmaz bir sadakat elde ederiz. Bir tas yemek karşılığında yılmaz bir müttefik kazanırız. Sıcak bir köşe karşılığında bir ömür boyu sürecek sevgi verirler bize. İki taraf için de kârlı bir ilişki olmuştur bu. Ama daha kazançlı çıkan taraf, kesinlikle insanlar olmuştur.

Yüreğimizin derinliklerinde böyle bir dosta layık olmadığımızı biliriz. Ama belki, evet belki, köpekler sayesinde onların bizi “zannettiği” kadar iyi insanlar olabiliriz.

**BİLİM
VE
DOĞA**

SNUPPY

Klonlanan ilk köpek

Köpek sevenler her köpeğin eşsiz olduğunu düşünmek ister. Ama dünyanın klonlanan ilk köpeğinin, yani Snuppy'nin bir eşi daha olmadığını söyleyemeyiz.

24 Nisan 2005'te doğan Snuppy, Güney Kore Seul Ulusal Üniversitesi (SNU) biliminsanlarının yıllarca süren araştırmalarının ürünüydü; Snuppy adı *SNU* ile *puppy*¹ kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştı. Bu tek klonu üretebilmek için araştırmacılar binden fazla köpek döletini 123 dişi köpeğe transfer ettiler. Bütün bu çalışmalar topu topu üç gebelikle sonuçlandı, sadece biri başarılı oldu. Tai adlı bir Afgan tazısının kulak hücresinden yaratılan Snuppy'yi sarı bir Labrador taşıyıp doğurdu.

Acaba neden bu kadar uğraşmışlardı? Biliminsanları klonların insan hastalıklarını araştırmakta ya da belki insana uyumlu kök hücre üretmekte kullanılabileceğini ileri sürüyorlardı. Projenin başındaki kişi, Hwang Woo-suk, çok geçmeden insan kök hücresi klonlama araştırmalarında sahtekârlık yaptığı iddialarıyla gözden düştü. Hwang insanlarla ilgili çalışmalarında yalan dolana sapmış olsa da, onun izinden giden araştırmalar Snuppy konusundaki iddialarının doğru olduğunu kanıtladı.

1. (İng.) Yavru köpek. (Ç.N.)

LAYKA

Uzaydaki ilk dünyalı

Uzay araştırmaları yarım yüzyıldır sürüyor, ama çoğumuz dünya etrafında yörüngeye oturan ilk canlının insan değil bir köpek olduğunu unutuyoruz. Gök sınırını aşan, Layka adında, Moskovalı, küçücük bir sokak köpeğiydi.

Uçuşu yüksek teknoloji bir reklam gösterisiydi; Sovyetler Birliği'nin roketçilikte liderliğini göstermek için tasarlanmıştı. Sovyet Başbakanı Nikita Kruşçev, uzay yarışını başlatan *Sputnik* uydusunu yaratan Rus biliminsanlarına komünist devriminin 40. yıldönümü olan 7 Kasım 1957 tarihinde yeni bir uzay gemisi fırlatılmasını istediğini bildirmişti. Bilimciler geliştirmekte oldukları yeni ve daha karmaşık uzay aracını fırlatmaya henüz hazır değillerdi, ama "hayır" deme seçenekleri de yoktu. Bu yüzden bir ay içinde bir uzay gemisi daha uydurverdiler. Kabaca hazırladıkları araçta ilkel yaşam destek sistemleri mevcuttu, yani canlı bir organizmayı uzaya taşıyabilirdi, ama ısı kalkanı ve yolcunun sağ salım dünyaya dönmesini sağlayacak bir paraşüt sistemi yerleştirmeye vakit yoktu. *Sputnik II* adı verilen gemiye kim binecekse, sadece gidiş bileti vardı.

Zavallı uzay öncüsü, deney uçuşları için Moskova sokaklarından toplanıp eğitilen, ne cins olduğu belirsiz köpecikler arasından seçildi. Biliminsanları köpeklerin uzay yolculuğu için gerekli zekâ ve disipline, ayrıca kapalı mekânlarda uzun süre kalmaya elverecek tahammüle sahip olduklarını düşünüyorlardı. İlk uçuşta yer alma "ödülü" altı kilo ağırlığında, yani sıkış tepiş uyduya mükemmel sığacak bir dişi haski kırması köpeğe verildi. Önce Kudryavka (Küçük Kıvrıcık) diyorlardı ona, sonra Layka (Çığırkan) adını verdiler, zira ilk adına

uluslararası medya mensuplarının dili dönmüyordu. Köpecik Amerika'da Muttnik adıyla tanındı.

Sputnik II, 3 Kasım 1957'de Layka'yla birlikte uzaya fırlatıldığında yer yerinden oynadı. Sovyetler dünya yörüngesine ilk canlıyı yerleştirmenin müthiş bir başarı olduğunu neredeyse davul zurna çalarak ilan ettiler. Ne var ki daha sonraki yıllarda bunun ilk başta betimlendiği kadar çığır açıcı olmadığı anlaşıldı.

Yıllar boyu Ruslar, Layka'nın yörüngede günlerce yaşadığını, yaşam destek sistemlerindeki bir arıza yüzünden can verdiğini iddia ettiler. Gerçek, Layka'nın tarihî yolculuğa çıkışın-

dan 45 yıl sonra ortaya çıktı. Programda çalışan Rus biliminsanları, 2002’de, zavallı köpeğin birkaç saat içinde, muhtemelen korkudan öldüğünü itiraf ettiler. Kapsülü 14 Nisan 1958’e kadar yörüngede kalmış, sonra tekrar atmosfere girerek yanmıştı.

Neyse ki takip eden on yıl içinde uzaya fırlatılan 13 Rus köpeğinden, geri getirilemeyen sadece Layka oldu. Ama bütün dünyadaki köpek sahiplerinin gözünde bu bile çok fazlaydı. Yıllar sonra Sovyet dönemi roket bilimcisi Oleg Gazenko, “Zaman geçtikçe daha da üzülyorum,” diyordu. “Köpeğin ölümünü haklı çıkarmaya yetecek kadar bilgi edinemedik bu görevden.”

Bugün Layka’nın gösterdiği fedakârlık nedeniyle göklere çıkarılması bizi hiç olmazsa bir nebze teselli ediyor. Sayısız kitapta, filmlerde ondan söz edildi, pullara resmi basıldı. Ama anısını belki de en iyi yaşatan Moskova’daki devasa Uzay Fatihleri Anıtı’dır. Kolektivizm ruhuna uygun olarak anıtın kaidesindeki alçak kabartmada programa katılan kozmonot ya da bilimcilerin imgeleri yer almıyor. Kişisel portreye hak kazanan tek uzay kâşifi, son uykusuna daldığı kapsülün içinde betimlenen Layka.

DUMPY

Safkana dönüşen sahipsiz kırma

Safkanlar köpek dünyasının soyluları olarak kabul edilir. Ama soylu insanlarda olduğu gibi, köpeklerde de göklere çıkarılan isimler aslında gayet mütevazı kökenlere sahiptir.

Boykin spanyelden daha mütevazı soya sahip bir köpek düşünemiyoruz. ABD'nin güneyinde çok tanınan orta boy bir av köpeğidir bu spanyel. İnanmayacaksınız ama, bu cinsin soyu aristokratlara hiç de uygun düşmeyen Dumpy isimli bir sokak köpeğine dayanır. Alexander L. White bu zavallı, perişan yarattığı 1911'de, Güney Carolina'nın Spartanburg şehrindeki bir kilisenin önünde dolaşırken bulmuştu. White, köpeği evine götürdü, doyurdu, yıkayıp pakladı; sonra birlikte ava çıktıklarında Dumpy'nin avı sahibine getirmekte müthiş yetenekli olduğunu fark etti. Arkadaşı, köpek eğiticisi "Whit" Boykin de etkilenmişti köpeğin yeteneğinden. White bu eski kilise avlusu mültecisini Boykin'e verdi, o da Dumpy'yi gelecek vaat eden başka av köpekleriyle çiftleştirdi.

Sonunda, epeyce bir ince ayardan sonra, Dumpy'nin soyundan gelenler bugün köpek şovlarında gördüğümüz zarif Boykin spanyellerine dönüştü. Hatta Boykin, Güney Carolina eyaletinin maskot köpeğidir. Eh, bu da bir sokak köpeğinin torunu tosunu için önemli bir aşama.

Tek bir köpeğin, tarihin akışını değiştiremeyeceğini sanıyorsanız, belli ki Peritas'ı duymamışsınız; Büyük İskender'i bir filin ayakları altında ezilmekten kurtaran köpeği. Ya da Fransa ile Rusya arasında savaş çıkmasına yol açan İtalyan tazısı Biche'i. Papa VII. Clemens'i ısırıp İngiltere'nin Katolik Kilisesi'nden kopmasına neden olan Urian'ı. Richard Wagner'e operalarını bestelerken yardım eden Peps ile Fips'i...

Bunlar, *Uygurlığı Değiştiren 100 Köpek*'in kahramanlarından sadece birkaçı. Kitap, bu 100 köpeğin bilim, tarih, sanat, devlet yönetimi, din ve insana mal edilmiş hemen her alana yaptığı olağanüstü katkıları gözler önüne seriyor. Büyük edebî eserlere esin kaynağı olan köpeklerden tutun da, savaşta gösterdikleri üstün hizmetlerden dolayı madalya alanlar, hatta emlak devi haline gelen bir köpek bile var. Keyifli bir dille anlatılan bu gerçek hikâyeler, sevgili yoldaşımız köpeklerin zekâsı, cesareti ve sevecen doğalarına övgü niteliğinde.

mundikitap.com

twitter.com/mundikitap

facebook.com/mundikitap

instagram.com/mundikitap

ISBN 978-625-44351-4-4

9 786254 435164